

UDK 027.54(497.11)“1838/1941“ (049.32)

Мирко Дрманац
 Градска библиотека
 „Владислав Петковић Дис“, Чачак
 drmanac@gmail.com

РОМАНСИРАНА ИСТОРИЈА УНИШТЕЊА

Приказ књиге: Дејан Ристић. *Кућа несајоривих речи: Народна библиотека Србије: 1838-1941*. Београд: Народна библиотека Србије, 2016, 233 стр.

Монографија Дејана Ристића *Кућа несајоривих речи : Народна библиотека Србије : 1838-1941*. издата је поводом обележавања 75-годишњице уништења Народне библиотеке Србије током шестоаприлског бомбардовања Београда 1941. године. Дејан Ристић (Београд, 1972), историчар, архивиста, преводилац и сценариста, објавио је већи број научних и стручних радова, а био је и покретач и организатор бројних националних и међународних научних скупова и изложби. Као управник Народне библиотеке Србије 2012-2013. године био је у могућности да на самом извору информација истражује прошлост ове установе културе од националног значаја.

У монографији *Кућа несајоривих речи* на 233 стране хронолошки је, кроз четири поглавља, представљена историја Народне библиотеке Србије. Прво поглавље „Археологија сећања (1838-1921)“ обухвата период од формирања Библиотеке под надлежношћу Министарства просвете до усељења у прво наменско здање на Косанчићевом венцу. Оно садржи и научну полемику о две теорије формирања Народне библиотеке заступљене у литератури: једна, која порекло Народне библиотеке везује за појаву књижнице и књиговезнице Глигорија Возаровића 1832. године (Јован Бошковић, Михаило Подољски и др Мираш Кићовић) и друга, која полази од претпоставке да су почеци њеног стварања били у оквиру Министарства просвете Кнежевине Србије (Стојан Новаковић, Милан Ђ. Милићевић, Јеремија Д. Митровић, Гаврило Ковијанић и други). Дејан Ристић одлучно заступа другу тезу по којој је српска национална библиотека утемељена чином обједињавања књижних фондова Типографије и Министарства просвете 12. јула 1838. године.

У оквиру друге и треће целине („Зграда на Шанцу (1921-1925)” и „Раздобље отежаног рада и развоја (1925-1941)”) аутор приказује изазове и тешкоће са којима се суочавала Народна библиотека у међуратном периоду, истичући небригу ресорног Министарства просвете Краљевине Југославије. Такође, Ристић одаје својеврсно признање академику Јовану Н. Томићу (1903-1927), који је скоро четврт века био управник Народне библиотеке, као најзаслужнијем што је ова институција остварила динамичан развој и добила своје прво наменско здање. Последње поглавље „Метните у подруме, збрините како знате...” прати дешавања у пролеће 1941. године, која су кулминирала нападом на Београд и уништењем фонда Народне библиотеке.

Мада је сам наслов монографије наизглед посвећен општој историји Народне библиотеке Србије од 1838. до 1941. године, поглавља ове књиге неједнаког су обима. Период развоја до 1921. године, који обухвата осам деценија рада, представљен је на свега 50, док је период 1921-1941. представљен на 127 страна, не рачунајући илустроване додатке који се у потпуности односе на други период. Сам аутор у предговору наводи да је ова књига „резултат вишегодишњих истраживања и осећања личне обавезе да се учини покушај реконструисања историје националне библиотеке, нарочито оне њене етапе у којој се та установа налазила на Косанчићевом венцу (1921-1941)”. Међутим, фаза постојања Народне библиотеке на Косанчићевом венцу која у књизи својим обимом и садржајем заузима доминатно место, доводи у питање сам наслов монографије.

Такође, приметно је да рад нема увод. Аутор у предговору истиче да је прво поглавље које се односи на период до 1921. године „предвиђено да представља увод у главну тему рада”, али је „ова целина [...], услед обиља података и нових сазнања, прерасла у синтетизован преглед историје српске националне библиотеке”. Суштина доброг увода је осврт на историјске изворе и литературу, стање истраживања, поставка питања и хипотеза, као и осврт на примењене методе истраживања. Наменског увода у Ристићевој монографији нема, мада су елементи увода садржани у предговору, што није својствено научној методологији. Ристић истиче да су истраживања за потребе ове књиге вршена у бројним установама културе и образовним институцијама. То се, међутим, мада је аутор користио обиље документарног материјала, не може видети у научном апарату. Највећи део коришћене архивске грађе је из фонда Архива Србије, нешто мање из фондова Архива Југославије и Архива Српске академије наука и уметности (заоставштина академика Јована Н. Томића). Објављени извори углавном су преузети из капиталне троделне монографије Гаврила Ковијанића *Архивска грађа о*

Народној библиотеци у Београду 1821-1944. Коришћена литература обухвата 136 јединица од којих је претежно коришћена монографија Мираша Кићовића *Историја Народне библиотеке у Београду* (1960).

Мада аутор у предговору истиче да је монографија научни рад, у којој свакако постоје елементи научног истраживања, ово дело је више стручни рад на граници публицистике, са неуобичајеним начином излагања раније већ обрађиване теме. Аутор користи научни апарат и улази у полемику, али се не држи уобичајених образаца научне методологије да би излагање прилагодио широј читалачкој публици чак и уз помоћ колоквијализама. Аутор је у истраживачком поступку селективан и не посвећује једнаку пажњу свим аспектима рада Народне библиотеке у посматраном периоду. Изнети статистички подаци више су додатак тексту него основа за даљу анализу, чиме је стручна употребљивост књиге знатно умањена. Јасна је ауторова намера да се својим радом обрати не само научној и стручној јавности, већ и широј публици. Међутим, циљ који је имао пред собом био је изузетно захтеван, јер стручни радови инсистирају на формализму и аргументацији без књижевних украса, док историографска публицистика донекле има и приповедачки карактер.

Како би што сликовитије приказао драматичне историјске догађаје, аутор је правио дискурсе у којима се повремено удаљавао од теме, па се готово цела једна страна текста односи на дејство немачке запаљиве авионске бомбе, без одговора на основно питање у вези са уништењем фонда Народне библиотеке - која је драгоцену грађу уништена у пожару насталом као последица бомбардовања? Проучавајући изворе и литературу аутор је несумњиво пронашао те податке, јер је стручна комисија 16. јануара 1942. године сачинила опширан извештај који се чува у архиви Народне библиотеке Србије, а наводи их и Мираш Кићовић у својој већ поменутој књизи (понегде се поткрала и непрецизна терминологија – запаљиве авионске бомбе наводе се као зрна, гранате и пројектили, мада се не испалују из оружане цеви нити имају свој посебан погон).

Једна од битних стилских карактеристика научних и стручних текстова је једноставност и одмереност, па се може рећи да аутор није потпуно неутралан у излагању. Текст ове књиге пун је снажних емоција, бомбастичан, ироничан и хиперкритичан. Четврта целина књиге је „Метните у подруме, збрините како знате...”, за чији је наслов узето саопштење министра просвете Милоша Трифуновића руководиоцима централних установа културе о одустајању од евакуације културних драгоцености уочи очекиваног напада сила Тројног пакта на Краљевину Југославију. Мада прилично ефектан, овај наслов није прикладан за научни рад. Исто важи

и за закључак рада под насловом „Од тријумфа воље до тријумфа заборав”, у коме аутор није резимирао резултате истраживања као научни допринос обрађеној теми, већ је довео у помало нејасну феноменолошку везу појам из римског права *damnatio memoriae* (који се иначе односи само на особе), немачку међуратну кинематографију, односно филм „Тријумф воље” Лени Рифенштал и спаљивање књига у нацистичкој Немачкој, са упозорењем да не смемо дозволити „тријумф заборав”.

Као основни мотив књиге Дејана Ристића представљена је огољена склоност државне власти да се површно односи према институцијама културе, те да кривци за пропаст културног блага нису безимени. Историјска осуда одговорних за уништење фонда Народне библиотеке, коју Ристић истражује проучавањем доступних извора са готово форензичком прецизношћу, неопходан је услов да се 6. април 1941. године више никада не понови. Својом студијом аутор тежи да подигне свест о значају Народне библиотеке за српско национално биће, показујући колики је био вишевековни труд да се подигне здање Народне библиотеке, а колико је мало било потребно да од њега остане само згариште. Ова монографија представља аргументовано и озбиљно упозорење да последице неодговорног понашања надлежних власти могу бити катастрофалне. У монографији *Кућа несајоривих речи* аутор је исказао и књижевни дар, те не би било изненађење да Дејана Ристића у будућности видимо и као драмског писца. На основу рукописа ове књиге у продукцији „Филмских новости” 2016. године реализован је филм „Сећање из пепела”. Иако је ова публикација вредан додатак библиографији радова посвећених историји Народне библиотеке Србије, остаје утисак да је научна и стручна јавност и даље „гладна” једне темељне студије којом би историографија два века српске националне библиотеке била заокружена.